

Pentru folcloristica noastră, Alexandru Țiplea este un nume de rezonanță. Încă la o vârstă foarte tânără, (împlinise abia 21 de ani) reușește să înscrie o pagină memorabilă în istoria valorificării tezaurului folcloric prin florilegiul său de muzică populară, apărut în 1906 sub titlul "Poezii populare din Maramureș", care prin grija lui Ion Bianu a apărut în Analele Academiei Române, tom XXVIII.

Nota asupra ediției ne dovedește convingător că acest florilegiu de poezie populară era destinat unor multiple rosturi. Autorul lui intenționa, mai întâi, să umple un gol resimțit de multă vreme care era lipsa unei culegeri de folclor maramureșean. Nemulțumit de felul în care se culegea folclorul în acel moment, Alexandru Țiplea urmărirea și rosturi de ordin metodologic, urmărirea să ofere un model opus contribuțiilor lacunare, publicate în presa vremii până la el, pe care desigur le cunoștea, și care ignoraseră, mai cu seamă, redarea fidelă a textelor în graiul în care se rostesc. "O culegere de poezii populare din Maramureș până acum nu s-a făcut și nici în alte colecțiuni nu s-au publicat în forma în care ele umblă în gura poporului român din acest ținut. Având în vedere lucrul acesta, spre folosul literaturii populare române am aduna o bună parte a producțiilor literare populare, scrise exact în forma în care se aud, cu dorința ca ele să fie publicate dacă se vor găsi demne de a fi cunoscute de toți acei ce se interesează de frumoasele producțiuni poetice ale poporului românesc".¹

Faptul că Al. Țiplea rezerva lucrării sale rosturi metodologice reiese și din scrisorile adresate lui Ion Bianu. El se gândea că lucrarea lui ar putea contribui la ordonarea activității dascălilor maramureșeni, preocupați de adunarea plăsmuirilor anonime. La primirea exemplarelor ce i se cuveneau, ca drept de autor, după data apariției culegerii sale, îi scria lui Ion Bianu. "Dacă aș avea încă 25 de exemplare le-aș trimite îndată învățătorilor din Maramureș, care adună poezii populare".²

Între multiplele rosturi, atribuite de Al. Țiplea culegerii sale este și unul propagandistic. El se gândea că florilegiul său ar putea stimula interesul pentru lectură, în sânul țărănimii maramureșene, unde cartea la acea vreme pătrunsese în mică măsură. "Dea Dumnezeu ca acest modest îndemn să stârnească în Maramureș dorul de carte românească. Fiind o colecție de poezii populare din Maramureș, am gândit că doară ar fi bine să trimet câteva exemplare în satele din Maramureș. Dacă aș primi, din bunăvoința academiei, mai multe exemplare, aș trimite mai multe".³

Culegerea lui Al. Țiplea capătă un interes aparte. Mai întâi plăsmuirile anonime sunt înveșmântate în grai regional. Grație sistemului de transcriere folosit, graiul maramureșean cu multiple și

specifice particularități, apare exprimat, nu "exact în forma în care se aud", cum vrea să ne convingă autorul, ci într-o oarecare diversitate. Intențiilor sale de a reda, în marea lui complexitate, graiul maramureșean nu-i putea sluji un sistem de transcriere simplu prin care se redau numai înmuierea consoanelor dentale și substituirea consoanei "f" prin "h" notată cu semnul %.

Cercetătorii s-au preocupat de proveniența înrâuririi acestui sistem de transcriere. Ovidiu Bârlea subliniază că docentul G. Alexici trebuie să fi avut o înrâurire asupra lui, deoarece nu pare verosimil ca un elev de liceu să utilizeze semne diacritice în scriere poeziilor populare. Același cercetător semnalează asemănarea izbitoare cu sistemul de transcriere a lui V. Onișor, fapt ce îngreunează elucidarea problemei.⁴ Dumitru Pop nu pledează pentru o influență certă venită de la G. Alexici amintind că Al. Țiplea cunoștea și lucrările lui G Weigand. Chiar dacă au avut drept model un sistem sau altul - arată Dumitru Pop, Al. Țiplea nu l-a copiat, ci supunându-l unei judecăți personale, a ajuns la o soluție proprie.⁵

Într-adevăr, o influență venită din partea lui G. Alexici, este greu de probat, dacă avem, mai întâi în vedere că Al. Țiplea nu împărtășea concepțiile și metodele docentului de la Budapesta, ci din contră le critica imputându-i greșeli evidente. "Acum despre textele d-lui Alexici, șapte ani în urmă, v-aș putea trimite o mică notiță, dar greșelile ce le-a făcut mi se par evidente pentru a mai fi scoase la iveală; afară de aceasta e lucru neplăcut a vorbi despre Alexici - pe la noi cel puțin".⁶ Nici lucrarea lui V. Onișor "Doine și strigături din Ardeal", apărută în 1894 nu l-a putut înrâuri pe Al. Țiplea, deoarece ea nu a fost cunoscută la Budapesta. Ceea ce este mai important rămâne faptul că alături de cei doi predecesori Al. Țiplea se numără printre primii folcloriștii care au folosit semne diacritice în scopul redării fidele a textului anonim.

Un alt merit aparte al culegerii lui Al. Țiplea rezidă în metodologia și concepțiile moderne, de care a fost călăuzit permanent. Mai întâi autorul avea un simț aparte al autenticului. Autorul culegerii este convins de importanța variantelor, fapt ce îi permite să reproducă, din unele specii, un material bogat și totodată variat, care prezintă un interes aparte pentru cercetătorul de specialitate. Odată cu reproducerea de variante, Al. Țiplea a inserat și o gamă largă de motive și teme care circulau în acea vreme în zona Maramureșului. Acesleiași metode moderne care l-a călăuzit subscrie notarea consecventă a datelor culegerii, unde în afara numelui și vârstei informatorului socotește important să reproducă și starea civilă.⁷ Găsim des notat în cuprinsul culegerii "fecior", "văduv", "măritată", "fată" etc.

Lui Al. Țiplea îi revine meritul de a fi știut acorda importanța cuvenită complexității fenomenului folcloric. Examinând, de pildă descântecul, observăm că autorul culegerii știe reproduce amănunțit, nu numai practica descântatului, ci descrie cu amănunte și înțelesul care circulă în popor boala, tratată prin descântec, precum și simptomele ei, ceea ce nu făcuseră nici unul nici altul dintre predecesorii lui. "Sunt două

feluri de îndesori, una sacă, alta apătoasă. Dacă îndesoarea e sacă, atunci ai grețuri, gălbinești la fața obrazului, vinețești pe sub ochi, nu poți mânca, ți se învăluie a vărsa și n-ai somn. Dimpotrivă, dacă e apătoasă îndesoria, atunci ai scaun prea des. Sara după sfințatu' soarelui și dimineața, înaintea răsăritului, iei cenușă în mână și cu dânsa te atingi de pântecele beteagului, făcând cerc din dreapta și zici".⁸

Este greu stabilit de unde a căpătat Al. Țiplea bogatele sale cunoștințe de specialitate. Multe îndrumări i-u venit de la Ion Bianu, cu care a colaborat strâns în perioada elaborării culegerii sale, așa cum ne dovedește corespondența dintre cei doi. "Vă mulțumesc pentru îndrumările care ați binevoit a mi le da. Voi face totul cât se poate de exact".⁹ Rezultă că Al. Țiplea era receptiv la îndrumările competente, venite din partea vestitului filolog. De altfel, Al. Țiplea, într-o altă scrisoare, se arată nerăbdător, îngrijorat, deoarece nu primise din partea aceluiași Ion Bianu "îndrumările de lipsă".¹⁰

Colecția lui Al. Țiplea, grație calităților sale multiple, s-a impus de la început. Ea s-a impus și prin nota de inedit, valoarea de document lingvistic a pieselor, prin înveșmântarea lor în haina dialectală, apoi prin valoarea artistică a acestora. Multe dintre plăsmuirile aparținând liricii, dar și baladei sunt antologice. Descoperim adesea tipare poetice și stilistice aparte, încărcate cu un lexic bogat în arhaisme și regionalisme, specifice ținutului, care particularizează culegerea, indicându-se totodată parcurgerea de către piesele inserate a unui ăndelung stadiu de evoluție poetică. "Bdirăiță floare-albastră, /Năposti-mă pă fereastă,/Că mă plouă de mă varsă/Pă unde pticur pticură,/Ptelea mi se beșicură/, Pă unde pticur pticoară/Ptelea mi se beșicoară". Sau "Landră n-am fost, da m-oi fa,/Drăguț n-am da' mi-oi căta. Landră n-am fost da mi-oi %./Drăguț n-am da mi-oi găsi." Interesante tipare poetice, cuprinzând forme lexicale arhaice, izbesc în poezia descântecului, marcă a unei vechimi considerabile. "Tragna una,/Tragna două,/Tragna tri/Tragna patru." Sau "Matrice marticată,/Cu bob mestecată,/Năjită cu urbalț,/Urbalț cu mătrice/Izdituri/Îmbătături."

Cunoștințele bogate pe care le poseda îi facilitează lui Al. Țiplea să ia în atenție adaptarea cântecului ceremonial de nuntă la situația familială a actanților și să noteze aceasta. "Horea miresei dacă este singură la părinți", "Dârlaiul miresei orfane".

Este interesant de observat că în clasificarea pe care o face, nu înlătură terminologia locală, însă simte nevoia să noteze, între paranteze, înțelesul literar al termenului regional, convins că lucrarea trebuie să fie accesibilă și celui care nu cunoaște graiul maramureșean: "dârlaiuri" (doine și strigături), "tiotituri" (chiuituri).

O marcă a multiplelor cunoștințe de specialitate pe care le poseda este și clasificarea liricii populare, urmând criteriul tematic: "dârlaiuri de jele", "dârlaiuri de dragoste", "dârlaiuri cătănești".

Culegerea lui Al. Țiplea ne oferă și o dovadă concludentă a marii pasiuni pe care autorul ei o avea pentru limba populară, a cunoștințelor pe care le acumulase în acest domeniu. Glosarul de la finele colecției se

reține ca o lucrare filologică model pentru acea vreme. El dă, mai întâi, explicații temeinice numeroaselor arhaisme și regionalisme, care abundă în conținutul culegerii. Notarea sporadică a formelor de plural, redarea formelor diminutive și mai cu seamă redarea tuturor sensurilor cunoscute ale aceluiași termen sunt dovezi ale unei bune pregătiri în domeniu "mustru": "mustru" (mustru, mustra, a mustra) a certa; a se mustra; a se gâlcevi; a se întrece; a rivaliza.

Importanța glosarului întocmit de Al. Țiplea capătă o importanță multiplă. În cadrul lui sunt explicați, cu prioritate, termenii specifici folclorului maramureșean: "dârlai, duinu, daina". De explicarea lor reiese că știa să noteze până și sensurile termenului cu cifre, o dovadă în plus a rigurozității sale științifice: "dârlaiu", plural "dârlaiuri" 1.melodie 2.însuși cântecul, cuvintele lui . în scopul unei cât mai bune explicații a termenului, se sprijin pe citate: "daina" și "duinu" - e veșnicul refren în poeziile din Maramureș. "Morții duinu și daina" sau "hei daina, mândră, daina și iară, mândră, daina".

Importanța glosarului capătă contur, dacă avem în vedere ca autorul lui a dat, chiar dacă-sporadic și etimologiile la termenii de origine maghiară, favorizat de buna cunoaștere a acestei limbi pe care și-o însușise în vremea studiilor urmate la Budapesta. Importanța glosarului sporește dacă amintim că Al. Țiplea reproduce și denumirile științifice ale numelor populare de plante, aceasta fiind posibilă, datorită colaborării cu Al. Borza cu care la Budapesta a întreținut o strânsă relație de prietenie.

Buna pregătire a lui Al. Țiplea, pasiunea pentru limba populară, ne sunt certificate și de considerațiile pe care în acea vreme era capabil să le facă asupra graiului maramureșean. Potrivit concepțiilor sale, graiul din Țara Voievozilor ar cuprinde două subdiviziuni. Prima ar cuprinde spațiul cu satele din dreapta Tisei ("pe Vișeu) și mai jos de Sighet, în care consoana "v" nu se pronunță: "ițâl, ine, iță". Tot acest spațiu, potrivit concepțiilor sale, sunetul "f" se pronunță "h": "her, hiară, hir". Cea de a doua subdiviziune pe care o propune ar cuprinde satele de pe văile Izei și Marei, unde "v" se pronunță "z": "ziță, zine", iar sunetul "f" este substituit cu "s": "ser, seara, sir".¹¹

Correspondența de Artur Gorovei ne oferă un argument în plus în privința bunei cunoașteri de către Al. Țiplea a limbii populare. Într-o scrisoare, datând din 21 august 1907, Al. Țiplea îi furnizează folcloristului moldovean unele lămuriri în legătură cu termenii dialectali: "șilboc, învârtejit, mirza".¹² Pasiunea și buna cunoaștere de către Al. Țiplea a limbii populare ne sunt puse apoi în lumină de către glosarul culegerii de poezii populare a lui Tit Bud întocmit de maniera aceleiași rigurozități, așa cum reiese dintr-o scrisoare către Ion Bianu.¹³ Preocupările lui Al. Țiplea în domeniul limbii populare au mai fost susținute.

În arhiva de familie s-a păstrat un glosar dialectal, destul de amplu și el la fel de riguros întocmit.

Valoarea colecției lui Al. Țiplea s-a reflectat și în interesul de care s-a bucurat imediat după apariție, atât din partea lingviștilor cât și din partea folcloriștilor. O personalitate proeminentă a vremii, cu preocupări și în domeniul folcloristicii, care a apreciat culegerea, comentând-o elogios a fost Nicolae Iorga. Între alte merite, precum redarea dialectală a textelor, savantul român remarcă valoarea de document lingvistic a producțiilor din culegere, notând că ele "sunt alcătuite într-o limbă deosebită, plină de cuvinte vechi".¹⁴ Revista "Viața Românească" sublinia după apariție interesul deosebit al colecției datorită meritului de a fi recurs la semne diacritice pentru a reda pronunțarea dialectală.¹⁵

Dintre folcloriștii de seamă ai vremii, care au apreciat colecția lui Al. Țiplea, se numără Artur Gorovei, așa cum reiese din corespondența dintre cei doi.¹⁶ Cel mai talentat și mai important culegător din cercul Revistei "Șezătoarea" Alexandru Vasiliu Tătăruși a văzut în culegerea lui Al. Țiplea un model de urmat. Într-o scrisoare către G.T. Kirileanu își exprimă dorința de a publica o culegere în care să urmeze exemplul folcloristului maramureșean, mai ales în privința redării graiului regional. "Mai adaug că pentru a înțelege graiul localității, trebuie să se păstreze graiul localității, așa cum am văzut la Țiplea."

Culegerea lui Al. Țiplea, datorită valorii glosarului, datorită încercării de a reda, prin folosirea semnelor diacritice, culoarea graiului maramureșean s-a bucurat de aprecieri din partea unor lingviști de seamă. Dintr-o scrisoare către Ion Bianu reiese interesul pentru colecție a lui Sextil Pușcariu, care îi cere filologului de la București încă un exemplar al florilegiului său de poezie populară care să slujească la redactarea Dicționarului Academiei. În paginile Dicționarului culegerea este, de altfel citată des.

Importanța culegerii publicată de Al. Țiplea crește în valențe, dacă avem în vedere puternica influență pe care a exercitat-o pe frontul valorificării creației populare atât în Maramureș, cât și pe plan național. Al. Țiplea este cel dintâi care a descoperit și atras atenția asupra bogăției, varietății și folclorului din Țara lui Bogdan și Dragoș. El a fost un imbold pentru acțiunile de strângere și valorificare a folclorului, în acest colț nordic de țară, care au urmat, începând cu Tit Bud, continuând apoi cu Tiberiu Brediceanu, Béla Bartok, prelungite apoi de acțiunile lui Tache Papahagi și Ion Bârlea. Prin culegerea sa, Al. Țiplea i-a înrăurit apoi pe mulți dintre foștii lui elevi dintre care unii s-au făcut chiar cunoscuți: Vasile Scurtu, Sever Pop, Teodor Podariu, Olimpiu Barna, Boca Pop etc.

Tot strădaniilor lui Al. Țiplea în domeniul valorificării plăsmuirilor anonime, îi datorăm și redactarea în formă definitivă pentru tipar a culegerii lui Tit Bud. Într-o scrisoare către Ion Bianu aflăm că a primit rugămintea vicarului Tit Bud de a "copia" și aranja colecția. Culegerea o termină în 1908, când prin intermediul lui Ion Bianu, cere sprijin Academiei în vederea publicării. "Aici alăturez rugarea vicarului către Academie. Din parte-mi nu pot numai să vă rog să-mi sprijiniți cererea."

Într-o altă scrisoare către Ion Bianu își exprimă satisfacția de a fi putut finaliza în bune condițiuni o nouă contribuție la valorificarea tezaurului folcloric maramureșean. "M-am bucurat foarte că mi-a ieșit și lucrarea aceasta".

În 1924, Al. Țiplea își vede finalizat încă un capitol al preocupărilor sale în domeniul valorificării și studierii culturii populare, prin publicarea împreună cu Virgil Șotropa a lucrării "Năsăudul". Se știe mai puțin că paginile referitoare la folclor și etnografie le datorăm lui Al. Țiplea. Era o perioadă când autorul lor poseda cunoștințe bogate, în domeniul culturii populare. Acum era capabil, pe baza cunoștințelor pe care le acumulase, să integreze obiceiurile de peste an, cele legate de principalele momente ale vieții omului, în ansamblul unității folclorului din întreaga zonă a Văii Someșului Mare și, surprinzător, în ansamblul unității folclorului de pe o zonă întinsă și unitară sub aspectul culturii populare care zonă este Nordul Transilvaniei.

Coautorul acestei micromonografii se dovedește bun cunoscător al realității etnografice năsăudene. Chiar dacă spațiul restrâns nu i-a îngăduit să dea o descriere mai amplă a portului popular al acestei vetre de străveche civilizație românească, reușește totuși să treacă în revistă toate piesele ce alcătuiesc îmbrăcămintea țărănească a bărbaților, cât și a femeilor, procedând la o descriere în funcție de anotimpuri.

Al. Țiplea este atent la înnoirile survenite în portul acestei vetre, atenționând, de exemplu, că vechiul suman istoric "lung până gios la genunchi, prevăzut în partea dindărăt cu cline" azi în Năsăud îl îmbracă doar bătrânii. În locul sumanului negru poartă "rechel". E un veșmânt sur, făcut din pănură de lână puțin mai scurtă și mai strâmt decât haina istorică.

În cadrul paginilor consacrate culturii populare, Al. Țiplea face considerații interesante asupra interiorului țărănesc. Ia în atenție ruda, un fel de expoziție permanentă de produse ale artei țesutului popular. Constată că și interiorul este supus aceluiași înnoiri, având drept consecință acel "amestec de casă țărănească și domnească", unde câștigă tot mai mult teren piesele de mobilier modern "dulapuri de haine, oglinzi, mese și scaune domnești".

În domeniul folcloristicii, Al. Țiplea a conceput unele proiecte îndrăznețe. Între acestea figura și o monografie a Maramureșului, așa cum reiese din corespondența cu Ion Bianu. "A sosit ziua întocmai cum mi-o închipuiam. Colegii m-au gratulat, iar eu mă gândeam la o monografie a Maramureșului." Aceiași corespondență ne dezvăluie intențiile sale de a realiza lucrări de amploare asupra folclorului, asemeni celor elaborate de Simion Florea Marian. "operele lui Marian le cunosc bine, le-am avut în biblioteca din seminarium. Firește fiindcă am de gând să fac lucruri similare." Atare proiecte nu au reușit să le mai realizeze. I-a împiedicat mai întâi, preocupările didactice și o mare pasiune pentru istorie. De subliniat că Al. Țiplea s-a stins prematur, fără a avea răgazul să finalizeze tot ceea ce plănuse.

Pentru Al. Țiplea folclorul a însemnat o mare pasiune. Din scrisorile către Ion Bianu aflăm că până și munca istovitoare depusă la corectarea culegerii i-a produs satisfacție.

În accepția lui Al. Țiplea, folcloristul trebuia să fie o personalitate, înarmată cu solide cunoștințe de specialitate. Așa ne putem explica proiectul lui rămas nerealizat de a urma cursuri de folclor în Germania. "Am simțit și lipsa cunoștințelor ce ar trebui să le câștig sub îndrumarea unui profesor în mod sistematic, cunoștințe de folcloristică. Pentru aceasta demult îmi fac planuri de a continua studiile la vreo universitate germană." În 1908 îi scria dezamăgit lui Ion Bianu că planul său de a merge la institutul Augustineu din Viena, rezervat absolvenților în teologie, care își pregăteau doctoratul, unde să audieze "prelegeri de folcloristică și fonetică" s-a spulberat. Neîmplinirea acestui proiect nu l-a împiedicat pe Al. Țiplea să se înarmeze cu solide cunoștințe, în domeniul folcloristicii, domeniu în care a fost un autodidact. Acesta ne-o explică mai întâi numeroasele lucrări ale folcloriștilor români, apărute înaintea publicării colecției sale și ulterior pe care le studia cu pasiune, unele având autografe ale autorilor. Corespondența cu Artur Gorovei ne argumentează că era la curent și cunoștea bine culegerile de folclor apărute până în 1907, întrucât amintește de colecțiile publicate de G. Cătană, Miron Pompiliu, A. Corcea și G. Alexici.

Activitatea folcloristică a lui Al. Țiplea capătă o importanță aparte. Și acum după scurgerea a opt decenii de la apariția florilegiului său de poezie populară, el se definește drept o cărămidă dintre cele mai solide așezată la începuturile folcloristicii noastre moderne. Metoda științifică riguroasă pe care a urmat-o constant, concepțiile înaintate care l-au călăuzit permanent îi fixează un loc de frunte între înaintașii deschizători de drumuri în folcloristica modernă.

- ¹ Analele Academiei Române. Seria II-a, tomul XXVIII, 1905-1906, p. 413.
- ² Corespondența lui Al. Țiplea către Ion Bianu, În: Dumitru Pop, Folcloristica Maramureșului, București, Ed. Minerva, 1970, p. 250.
- ³ Op. cit., p.261
- ⁴ Bârlea Ovidiu, Istoria folcloristicii românești, București, Ed. enciclopedică română, 1974, p. 423.
- ⁵ Pop Dumitru, Folcloristica Maramureșului, București, Ed. Minerva, 1970, p. 1970, p.70.
- ⁶ Corespondența lui Al. Țiplea către Artur Gorovei, Dumitru Pop, Folcloristica Maramureșului, Op. Cit., p. 269.
- ⁷ Bârlea Ovidiu, Op. cit., p.423.
- ⁸ Analele Academiei Române, Op. cit., p.553.
- ⁹ Corespondența lui Al. Țiplea către Ion Bianu, Op. cit., p.260.
- ¹⁰ Scrisori către Ion Bianu, vol. I, București, Minerva, 1980, p385.
- ¹¹ Analele Academiei Române, Op. cit., p. 413. Vezi nota introductivă.
- ¹² Corespondența lui Al. Țiplea către Artur Gorovei, Op. cit.,
- ¹³ Corespondența lui Al. Țiplea către Ion Bianu, Op. cit., p. 265.
- ¹⁴ "Din cântecul poporului din Maramureș". În "Floarea Darurilor", I, nr.3, 1907, p.387.
- ¹⁵ Viața Românească, II, Nr. 2, 1907, p.387.
- ¹⁶ Corespondența lui Al. Țiplea către A. Gorovei, Op.cit.,p.268.